

УДК 502.752:63*2

Фітоценотипна структура видового складу заповідних дендроморфних созофітів Лісостепу України

С. Ю. Попович, О. М. Корінько

Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

The Phytocenotypical Structure of the Species Composition of Preserved Dendromorphic Sozophytes of the Forest-Steppe of Ukraine. — Popovych, S. Y., Korin'ko, O. M. — The phytocenotypical analysis of the species structure composition of the autochthonic dendrosozophytes of the protected areas of the Forest-Steppe zone of Ukraine was conducted. According to the types of living forms (dendromorphs) the species of trees, woody vines, shrubs, semishrubs, bushes, semibushes were selected. Shrubs and semishrubs play a significant role in the phytocenotypical structure. According to the rarity principle of selection the species from the official "red lists" at the international, national and regional levels were included into the dendrosozophytes. The phytocenotypical structure is represented by groups of species of the edificators, dominants, codominants and asectators, that are mainly forest, steppe and marsh species. 103 species were analyzed, and each was given a short ecological-phytocenotic characteristic. The analysis shows the prevalence of asectators (74 species, 73 %) and dominants (25 species, 25 %) in the species structure.

Keywords: *phytocenotypes, phytocenotypical structure, dendrosozophytes dominants, asectators, Forest-Steppe zone of Ukraine.*

Address: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; General Rodimtsev St. 19, korpus 1, Kyiv, 03041 Ukraine; e-mail: n8u5k0@ukr.net

Вступ

Аналіз складу фітоценотипів флори і рослинності певного природно-географічного регіону дає можливість зрозуміти взаємозв'язки, кількісні й якісні співвідношення між видами у структурі флори та фітоценозів, які зумовлюють їхню внутрішню організацію, диференціацію та динаміку.

Для аналізу фітоценотипної структури видового складу заповідних дендроморфних (дерев, деревних ліан, чагарників, напівчагарників, чагарничків, напівчагарничків) созофітів Лісостепу України нами використано склад фітоценотипів, запропонований В. М. Сукачовим [8], а саме: едифікатори, домінанти, співдомінанти й асектатори.

Для аналізу був сформований видовий склад рослин лише із автохтонів природно-заповідного фонду Лісостепу України [1–5, 9–16]. За раритетним принципом відбору до складу дендросозофітів були взяті види, які занесені до «червоних» книжок і списків міжнародного [17–19], національного [17–18] та регіонального рівнів [7]. Латинські назви і номенклатурний статус видів звірені з працею С. Л. Мосякіна та М. М. Федорончука [20].

Результати та їх обговорення

У результаті фітоценотипного аналізу встановлено, що найчисельнішою за кількістю видів є група асектаторів. До неї віднесено 74 види (72,6 % загальної кількості видів).

Це такі види: *Andromeda polifolia* L. — асектатор, рідше співдомінант оліготрофних та мезо-оліготрофних боліт; *Astragalus pallescens* M. Bieb. — асектатор природних рослинних угруповань крейдяних, лесових, кам'янистих відслонень, степових фітоценозів; *Astragalus cretophilus* Клоков — асектатор фітоценозів крейдяних відслонень; *Astragalus monspessulanus* L. — асектатор фітоценозів вапнякових відслонень; *Astragalus corniculatus* M. Bieb. — асектатор природних рослинних угруповань кам'янистих відслонень, степових фітоценозів; *Betula obscura* A. Kotula — асектатор широколистяних лісів та зрідка евтрофних боліт; *Sorbus torminalis* (L.) Crantz — асектатор широколистяних лісів; *Euonymus nana* M. Bieb. — асектатор звичайнограбово-звичайнодубових та звичайнограбових лісів; *Alyssum gymnorodum* P. Smirn. — асектатор петрофітних степів, фітоценозів крейдяних відслонень; *Alyssum savranicum* Andr. — асектатор псамофітних трав'яних угруповань; *Salix vinogradovii* A. Skvorts. — асектатор чагарникових фітоце-

нозів; *Salix lapponum* L. — асектатор мезотрофних та олігомезотрофних боліт; *Salix myrsinifolia* Salisb. — асектатор чагарникових фітоценозів; *Salix viminalis* L. — асектатор чагарникових угруповань; *Salix starkeana* Willd. — асектатор евтрофних боліт та вологих заростей чагарників; *Salix myrtilloides* L. — асектатор мезотрофних і евтрофних боліт; *Vitis sylvestris* C. C. Gmel. — асектатор звичайнодубових лісів, заростей чагарників; *Cerasus mahaleb* (L.) Mill. — асектатор фітоценозів світлих лісів, кам'янистих відслонень; *Daphne mezereum* L. — асектатор підліску широколистяних лісів; *Daphne sneorum* L. — асектатор трав'яно-чагарничкового ярусу звичайнососнових лісів, інколи остепнених фітоценозів; *Daphne sophia* Kalenicz. — асектатор фітоценозів крейдяних відслонень [6]; *Ononis procurrens* Wallr. — асектатор засоленних луків; *Dianthus hypanicus* Andr. — асектатор фітоценозів гранітних відслонень; *Dianthus psedosquarrosus* (Novak) Klokov — асектатор псамофітних угруповань; *Dianthus squarrosus* M. Bieb. — асектатор псамофітних фітоценозів; *Crataegus leiomonogyna* Klokov — асектатор чагарникових угруповань, рідше широколистяних лісів; *Crataegus subrotunda* Klokov — асектатор чагарникових фітоценозів; *Crataegus lypskyi* Klokov — асектатор звичайнодубових лісів та фітоценозів кам'янистих відслонень; *Crataegus fallacina* Klokov — асектатор звичайнодубових лісів; *Crataegus pentagyna* Waldst. et Kit. — асектатор лісових та чагарникових фітоценозів; *Crataegus ucrainica* Pojark. — асектатор фітоценозів лісової рослинності; *Genista germanica* L. — асектатор фітоценозів звичайнососнових та звичайнодубово-звичайнососнових лісів; *Genista tanaitica* P. Smirn. — асектатор фітоценозів вапнякових та крейдяних відслонень; *Genista tetragona* Besser — асектатор фітоценозів вапнякових відслонень; *Lonicera xylosteum* L. — асектатор мішаних і широколистяних лісів; *Chimaphila umbellata* (L.) W. Barton — асектатор фітоценозів хвойних та мішаних лісів; *Chamaecytisus albus* (Насц.) Rothm. — асектатор степових фітоценозів, природних рослинних угруповань вапнякових та кам'янистих відслонень; *Chamaecytisus blockianus* (Pawł.) Klásková. — асектатор природних рослинних угруповань вапнякових та кальцепетрофітних відслонень, степових фітоценозів; *Chamaecytisus kreczetoviczii* (Wissjul.) Holub — асектатор степових фітоценозів; *Chamaecytisus paczoskii* (V. Krecz.) Klásková. — асектатор фітоценозів вапнякових відслонень, світлих листяних та мішаних лісів, чагарників; *Chamaecytisus podolicus* (Błocki) Klásková. — асектатор природних рослинних угруповань вапнякових, кам'янистих відслонень, степових та чагарникових фітоценозів; *Aurinia saxatilis* (L.) Desv. — асектатор природних фітоценозів гранітних відслонень [5]; *Viburnum opulus* L. — асектатор листяних лісів, чагарників; *Caragana mollis* (M. Bieb.) Besser — асектатор степових фітоценозів; *Cotoneaster melanocarpus* Fisch. ex Blytt. — асектатор фітоценозів кам'янистих відслонень; *Staphylea pinnata* L. — асектатор світлих широколистяних лісів, чагарників; *Rubus saxatilis* L. — асектатор фітоценозів мішаних та листяних лісів; *Lembotropis nigricans* (L.) Griseb. — асектатор фітоценозів світлих лісів, заростей чагарників, лучних степів; *Linnaea borealis* L. — асектатор фітоценозів звичайнососнових та гірськососнових лісів; *Minuartia leiosperma* Klokov — асектатор фітоценозів кам'янистих відслонень та пісків; *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng. — асектатор фітоценозів звичайнососнових лісів; *Prunus moldavica* Kotov — асектатор чагарникових фітоценозів; *Silene cretacea* Fisch. ex Spreng. — асектатор фітоценозів крейдяних відслонень; *Ribes spicatum* Robson — асектатор лісових фітоценозів; *Helianthemum nummularium* (L.) Mill. — асектатор фітоценозів крейдяних та вапнякових відслонень, псамофітних природних рослинних угруповань; *Helianthemum canum* (L.) Hornem. — асектатор фітоценозів крейдяних відслонень; *Helianthemum chamaecystus* Mill. — асектатор лучних та степових фітоценозів; *Spiraea crenata* L. — асектатор чагарникових фітоценозів та природних угруповань трав'яних типів рослинності; *Spiraea hypericifolia* L. — асектатор фітоценозів кам'янистих та гранітних відслонень; *Spiraea litwinowii* Dobrocz. — асектатор степових фітоценозів; *Spiraea media* Franz Schmidt — асектатор фітоценозів світлих лісів, чагарників; *Aruncus dioicus* (Walter) Fernald — асектатор лісових фітоценозів; *Thymus pallasianus* Heinr. Braun — асектатор псамофітних природних угруповань; *Thymus x tschernjajevii* Klokov & Des.-Shost. — асектатор лісових фітоценозів та псамофітних природних угруповань; *Cerasus avium* (L.) Moench — асектатор широколистяних, рідше мішаних лісів; *Rosa nitidula* Besser — асектатор фітоценозів вапнякових відслонень, чагарників; *Rosa spinosissima* L. — асектатор фітоценозів вапнякових та кам'янистих відслонень; *Rosa chrshanovskii* Dubovik — асектатор степових фітоценозів; *Rosa czackiana*

Besser — асектатор фітоценозів вапнякових відслонень; *Rosa glauca* Pourr. (*R. rubrifolia* Vill.) — асектатор фітоценозів широколистяних лісів; *Jurinea multiflora* (L.) B. Fedtsch. — асектатор степових фітоценозів; *Malus praecox* (Pall.) Borkh. — асектатор лісових фітоценозів; *Viscum austriacum* Wiesb. — паразитує на соснах та модринах; *Loranthus europaeus* Jacq. — паразитує на рослинах родини букових.

На другому місці за кількістю видів є група домінантів, до якої належать 25 видів (24,5 % загальної кількості видів).

Це такі види: *Ephedra distachya* L. — домінант степових фітоценозів, утворює рослинну формацію; *Pinus cretacea* Kalenicz. ex Luра — домінант лісових фітоценозів, утворює рослинну формацію; *Juniperus communis* L. — домінант підліску звичайнососнових та звичайнодубово-звичайнососнових рівнинних лісів, в Українських Карпатах на схилах північної експозиції утворює зарості на місці букових лісів, *Ledum palustre* L. — домінант трав'яно-чагарничкового ярусу вологих звичайнососнових та мішаних лісів і мезотрофних й олігомезотрофних лісових боліт; *Vinca minor* L. — домінант трав'яно-чагарничкового ярусу листяних, рідше — мішаних лісів, *Betula humilis* Schrank — домінант евтрофних та мезоевтрофних боліт, утворює фітоценози; *Rhodococcum vitis-idaea* (L.) Avror. — домінант трав'яно-чагарничкового ярусу звичайнососнових і мішаних лісів, полонин; *Calluna vulgaris* (L.) Hull. — домінант трав'яно-чагарничкового ярусу звичайнососнових та мішаних лісів, пустищ, оліготрофних боліт; *Cerasus fruticosa* (Pall.) Woronow — домінант чагарникових фітоценозів, асектатор степових природних угруповань, *Halimione verrucifera* (M. Bieb.) Aellen — домінант галофільної рослинності; *Hyssopus cretaceus* Dubjan. — домінант фітоценозів крейдяних відслонень; *Cornus mas* L. — домінант чагарникового ярусу широколистяних лісів; *Oxycoccus palustris* Pers. — домінант олігомезотрофних та мезотрофних боліт; *Chamaecytisus austriacus* (L.) Link — домінант степових фітоценозів; *Caragana frutex* (L.) K. Koch — домінант степових фітоценозів; *Caragana scythica* (Kom.) Rojark. — домінант степових фітоценозів; *Amygdalus nana* L. — домінант степових фітоценозів та природних рослинних угруповань кам'янистих відслонень; *Hedera helix* L. — домінант листяних лісів; *Artemisia salsoloides* Willd. — домінант фітоценозів крейдяних відслонень; *Artemisia hololeuca* M. Bieb. ex Besser — домінант фітоценозів крейдяних відслонень; *Cotinus coggigria* Scop. — домінант підліску широколистяних лісів; *Thymus calcareus* Klokov & Des.-Shost. — домінант фітоценозів різних типів відслонень (вапнякових, крейдяних, гранітних та інших); *Thymus x dimorphus* Klokov & Des.-Shost. — домінант степових фітоценозів; *Vaccinium myrtillus* L. — домінант хвойних і мішаних лісів, чагарничкових пустищ, полонин, асектатор лісових сфагнових боліт.

У видовому складі автохтонних заповідних дендрозоофітів Лісостепу України група едификаторів нараховує тільки три види (2,9 % загальної кількості видів), а саме: *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., *Alnus incana* (L.) Moench та *Carpinus betulus* L., котрі утворюють корінні і похідні лісові фітоценози. Найменшу кількість видів має група співдомінантів, до якої належить лише один вид, тобто *Scrophularia cretacea* Fisch. ex Spreng. — співдомінант фітоценозів крейдяних відслонень.

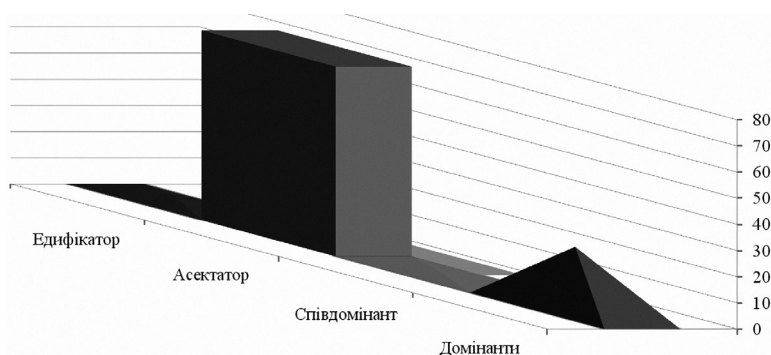

Рис. 1. Кількісний фітоценотипний спектр розподілу автохтонних видів заповідних дендрозоофітів Лісостепу України

Література

1. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні: Довідник / Кохно М. А., Гордієнко В. І., Захаренко Г. С. та ін.; за ред. М. А. Кохна, С. І. Кузнецова / НАН України, Нац. ботсад ім. М. М. Грішка. — К.: Вища школа, 2001. — 207 с.

2. *Дендрофлора* України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Частина I. Довідник / Кохно М. А., Пархоменко Л. І., Зарубенко А. У. та ін.; за ред. М. А. Кохна. — К. : Фітосоціоцентр, 2002. — 448 с.
3. *Дендрофлора* України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Частина II. Довідник / Кохно М. А., Трофименко Н. М., Пархоменко Л. І. та ін.; за ред. М. А. Кохна та Н. М. Трофименко. — К. : Фітосоціоцентр, 2005. — 716 с.
4. *Екофлора* України / Дідух Я. П., Плюта П. Г., Протопопова В. В та ін. / Відп. ред. Я. П. Дідух. — К. : Фітосоціоцентр, 2000. — Том 1. — 284 с.
5. *Екофлора* України / Ільїнська А. П., Дідух Я. П., Бурда Р. І., Коротченко І. А. / Відпов. ред. Я. П. Дідух. — К. : Фітосоціоцентр, 2007. — Т. 5. — 584 с.
6. Мельник В. И. Эколого-ценотические закономерности распространения *Daphne sophia* (*Thymelaeaceae*) в реликтовых местообитаниях // Бот. журн. — 1995. — Т. 80, № 3. — С. 46-51.
7. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання)* / Уклад. д. б. н., проф. Т. Л. Андрієнко, к. б. н. М. М. Перегрим. — К. : Альтерпрес, 2012. — 148 с.
8. Сукачев В. Н. Растительное сообщество (введение в фитоценологию). Т. 1 / В. Н. Сукачев. — Л.; М.: Книга, 1928. — 232 с.
9. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1952. — Т. 4. — 690 с.
10. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1953. — Т. 5. — 528 с.
11. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1954. — Т. 6. — 610 с.
12. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1955. — Т. 7. — 660 с.
13. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1957. — Т. 8. — 544 с.
14. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1960. — Т. 9. — 690 с.
15. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1961. — Т. 10. — 492 с.
16. *Флора* УРСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1962. — Т. 11. — 591 с.
17. *Червона книга* України. Рослинний світ / Відп. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1996. — 608 с.
18. *Червона книга* України. Рослинний світ / За ред. Я. П. Дідуха — К. : Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.
19. *Червоний список* МСОП. Електронний ресурс. — режим доступу: <http://www.iucnredlist.org>.
20. Mosyakin S. L. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist / S. L. Mosyakin, M. M. Fedoronchuk. — K., 1999. — 346 p.

Фітоценотипна структура видового складу заповідних дендроморфних созофітів Лісостепу України. — Попович С. Ю., Корінько О. М. — Проведено аналіз фітоценотипної структури видового складу автохтонних дендросозофітів природно-заповідного фонду Лісостепу України. За типами життєвих форм (дендроморф) відібрані види дерев, деревних ліан, чагарників, напівчагарників, чагарничків, напівчагарничків. Значну роль у фітоценотипній структурі відіграють чагарнички і напівчагарнички. За раритетним принципом відбору до складу дендросозофітів були взяті види, які занесені до офіційних «червоних списків» міжнародного, національного та регіонального рівнів. Фітоценотипну структуру представляють групи видів едификаторів, домінантів, співдомінантів й асектаторів, які здебільшого є лісовими, степовими та болотними. Проаналізовано 103 види, для кожного з яких надана коротка еколого-фітоценотична характеристика. У результаті аналізу встановлено, що у видовому складі переважають асектатори (74 види, 73 %) та домінанти (25 видів, 25 %).

Ключові слова: *фітоценоטיפи, фітоценотипна структура, дендросозофіти, домінанти, асектатори, Лісостеп України.*

Адреса: Національний університет біоресурсів і природокористування України; вул. Генерала Родимцева, 19, корпус 1, Київ, 03041 Україна; e-mail: n8u5k0@ukr.net

Фітоценотипная структура видового состава заповедных дендроморфных созофитов Лесостепи Украины. — Попович С. Ю., Коринько Е. Н. — Проведен анализ фитоценотипной структуры видового состава автохтонных дендросозофитов природно-заповедного фонда Лесостепи Украины. По типам жизненных форм (дендроморф) были отобраны виды деревьев, древесных лиан, кустарников, полукустарников, кустарничков, полукустарничков. Значительную роль в фитоценотипной структуре играют кустарнички и полукустарнички. Согласно раритетному принципу отбора в состав дендросозофитов были взяты виды, которые внесены в официальные «красные списки» международного, национального и регионального уровней. Фитоценотипную структуру представляют группы видов эдификаторов, доминантов, содоминантов и асектаторов, которые в основном являются лесными, степными и болотными. Проведен анализ для 103 видов, причем для каждого из них приведена краткая эколого-фитоценотическая характеристика. В результате анализа установлено, что в видовом составе преобладают асектаторы (74 вида, 73 %) и доминанты (25 видов, 25 %).

Ключевые слова: *фитоценоטיפы, фитоценотипная структура, дендросозофиты, доминанты, асектаторы, Лесостепь Украины.*

Адрес: Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины; ул. Генерала Родимцева, 19, корпус 1, Киев, 03041 Украина; e-mail: n8u5k0@ukr.net